

ЗА ИМЕТО НА ГРАДОТ КРИВА ПАЛАНКА

Весна Миовска

*Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, Република Македонија*

Key words: oikonyms, hydronyms, place names, etymology

Summary: Kriva Palanka (a town in the north-eastern part of Macedonia) is a two-component name of *kriva* (=reka) “curved river”, and *palanka* “a small town”. According to historical data, the town was originally called *Kriva Reka*, and then *Kriva Reka Palanka*. During the Ottoman Empire, the town was called *Egri Dere* (a Turkish translation of the Slavic name), and then *Egri Dere Palanka*. In medieval times, the upper part of *Kriva Reka* was called *Sarandapor* “40 ships”. The turks called it *Krk Gecid* (a translation of the greek name). In relation to this, in this study we make comparisons of hydronyms and toponyms.

Клучни зборови: ојконими, хидроними, топоними, етимологија

Резиме: *Крива Паланка* (град во североисточниот дел на Македонија) е двокомпонентно име од *крива* (= река) „река што кривули“ и *паланка* „мал град, гратче“. Градот првично се нарекувал *Крива Река*, а подоцна *Крива Река Паланка*. Турското именување било *Егри Дере* (превод на словенското именување), а подоцна *Егри Дере Паланка*. *Крива Река* во горниот ток, во средновековието, се нарекувала *Сарандапор* „40 брода“. Турското именување било *Крк Гечид* (превод на грчкото именување). Во врска со овие именувања се прават споредби со хидроними и топоними.

Крива Паланка е град во североисточниот дел на Р.Македонија, сместен под падините на Осоговските Планини, на двата брега на Крива Река. Се граничи: на север со Р.Србија, на исток со Р.Бугарија, на југ Осоговската Планина ја дели оваа област од општините Кратово, Кочани и Делчево, а на запад со Страцинската Планина е одделена од Кумановската област.¹

Во XIX век Крива Паланка претставувала развиен град. Во 1870 год. имала 4.352 жители, од кои 3.252 Македонци и 1.100 Турци.

¹ Е. Стоевска-Денчова, *Кривоपालанчкиот говор*, Посебни изданија, кн. 42, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 2004, стр. 8.

Статистичките податоци од 1900 год., 1948 и 1981 год. укажуваат дека Кривопаланечкиот регион, во однос на етничката припадност на неговите жители, претставува хомогена целина, насе-лен речиси исклучиво со Македонци и незначителен број на припадници на други националности.²

Нашите историски податоци говорат дека **Крива Паланка** за првпат се споменува во 1570 год. како *Крива Паланка*, запишано *Егри Дерѐ*, т.е. *Крива Река* Тур док V/5 361. Потоа следуваат податоците од XVI в.: *Страцин, Изгри дерѐ* Ив СМ 151; 1666: град *Кратово...* 8 град *Паланзке* Ив БСМ 154; 1672: ...џртаци џ Кривоу Рџкоу оу монастирџ Лџсново... џ *Паланкоу* Ив БСМ 164; 1672: ...џ Кривоу Рџкоу оу монастирџ Лџсново... џртаци џ *Паланкоу*... Џшкимџ Божиџ Стој I бр. 1673; 1672: ...И писа се писаниџ ҃ град *Паланке*, ва лето 7174 (= 1666), месеца фѐрфара прѐви д'н Угр-Скал 64; 1683: копак.ѐ. вџ *Паланкџ* оу Кривои Рџци Ив БСМ 149; XVII в.: *Игри дерѐ* Стој 466; 1805: *Егри-дерѐ Паланка* Угр-Скал 100; 1860,70: ...Даваши го Аг҃ш от *Паланка* Угр-Скал 108; 1875: *Паланка* Нов 141; 1889: *Паланка* Верк 370; 1900: *Крива Паланка (Егри Дерѐ Паланка)* Кџн Мак 524; 1903: *Игри дерѐ* -XVII в. Стој 466; 1914: *Крива Паланка* Вуј 210; 1925: *Крџва Река Пал(ан)ка* Стој 13; 1943: *Крива-паланка* Мик 156; *Крива Паланка* Поп 1948, Поп 1961, Поп 1971, Поп 1981, Поп 1991, Поп 2002.

Врз основа на турските пописни дефтери, записите, натписите, летописите и пописите, може да се размислува за тоа дека градот прво се нарекувал по името на реката³, а потоа град што се наоѓа на посочената река, за на крај особено во пописите да ја земе првата компонента од водното име и да го додаде името на градот. Вакво заемање е невообичаено во ојконимијата.

Турското именување, би рекле, е превод на словенското, имено: градот се нарекува по името на реката, за потоа да ја добие втората компонента за ознака на град.

² За бројот на населението и за нивната припадност в. поопширно во докторската дисертација *Топонимијата во Кривопаланечко* (во ракопис), одбранета во 2010 год. на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје.

³ Вакво именување е вообичаено во ојконимијата, сп. ги имињата на селата: *Река* (Скопско), *Речица* (Кумановско, Охридско), како и: *Железна Река* (Гостиварско), *Лева Река* (Ресенско), *Мала Река* (Скопско), *Патишка Река* (Скопско), *Пуста Река* (Крушевско); *Голема Речица*, *Мала Речица* (Тетовско).

Прецизно кажано, на *Крива Паланка* ѝ претходат следниве именувања: **Крива Река** (ϯ Кривоϩ Рѣкоϩ) → *Паланка во Крива Река* (Паланкѣ оϩ Кривои Рѣци), односно *Крива Река Паланка* (Крѣва Река Пал(ан)ка) → *Крива Паланка* → *Паланка* (Паланзка).

Крива Паланка (дијал. *Крѣва Палáнка*) е двокомпонентно име од *крива* (= река) „река што многу врти, кривули; кривулава река“ и *паланка* „мал град, гратче“ < итал. *palanca* „утврдување со ограда“ од нар. лат. *palanca*, лат. *phalanx*. Сп. буг. *паланка* „мал град или големо село“, срхр. *паланка* „населено место“, ром. *palancă* „1. арх. ограда, плот (од колје) 2. засолниште, потслон (за добиток)“, рус. *паланка* „утврдување со ограда“, тур. *palanka* = *palanga* „1. град, гратче 2. стражарница“.

Крѣва Рѣка тече низ атарот на селата Гиновце, Градец, Костур, Мождивњак, Тљминце и Узем. Во топонимијата околу 32 реки го носат истото име. Меѓутоа, зборот *паланка* е регистриран само кај топонимот *Палáнка* – рамна месност, нивје, песочина, крај р.Вардар (Градско, Титоввелешко). Останатите 10 топонима се однесуваат скоро исклучиво на придавски образувања од *Крива Паланка*, сп: *Палáначка Мáла* – маало на дојденци од Паланка (Руѓинце, Кумановско), *Палáначко Цáде* (Облавце, Кумановско), *Паланáчко Цáде* (Младо Нагоричане, Кумановско), *Паланéчка Чéшма* – чешма на новодојдените од Паланка (Стар Истевник, Делчевско), *Палáнечки Излак* – бунар (Стар Истевник, Делчевско), *Палáнечките Корѣи* – шуми сопственост на дојдени од Паланка (Стар Истевник, Делчевско), *Палáнечко Мáло* – маало на доселени од Паланка (Мојанци, Кочанско), *Палáнечко Чукáрче* (Луково, Кратово), *Палáнкалите* – маало; доселеници од Крива Паланка (Стар Истевник, Делчевско), *Паланчáнска Корѣја* – рид, шума, на Паланчанци (Ора, Кумановско).

На турското *Егри Дере* (Изгри дeрe, Игри дeрe) му претходи именувањето *Егри Дере Паланка* (Егри Дeрe Паланка).

Егри Дере одн. **Егри Дере Паланка** е двокомпонентно одн. трокомпонентно име од тур. *eğri* „крив, свиткан, искривен“, сттур. *eğri* „исто“ и *dere* „рекичка, поток“ и *palanka, palańga* „1. град, гратче 2. стражарница“.

Идентично значење има и селото *Егридери* во Драмско, како и трите села со прва компонента *Егри*, имено *Горно Егри*⁴, *Долно Егри* и *Средно Егри* во Битолско.

Само два топонима се регистрирани со турско именување. Тоа се: *Егридере* – крив дол (Драмско), *Егридерици Път* – пат за село Егридери (Горенце, Драмско).

Според Ј.Станковска⁵ денешното име *Крива Паланка* е сложено име составено од компонентата *Крив*, која е рамна на придавката *крив*, и од компонентата *Паланка*, која е рамна на апела-тивот *паланка* од тур. *palanka* „град; стражарница“. Притоа, од формата на името *Егри Дере Паланка* се задржале компонентата *Егри*, која е преведена со *Крива*, и компонентата *Паланка*, која не е пре-введена на македонски јазик, додека компонентата *Дере* отпаднала од новото име на градот. Така се добило сегашното име *Крива Паланка* кое не ја одразува вистинската конфигурација на месноста, бидејќи не се работи за „крив град“.

Податоците говорат дека во горниот тек на Крива Река се наоѓала *Криво-речна Клисура*. Ј.Иванов (БСМ 140–141, 149–150) информира дека во средните векови таа клисура била позната кај Византијците со име **Сарандапор** (сп. 1463: ...и доходи оу манастирь Сарандапорь на Кривои Рџџ...). Името, според него, е од грч. *саранта порои* „40 брода“, поради многубројните премини на реката. И Турците оваа клисура кај горна Крива Река ја нарекувале исто така *Krk Geçid* < тур. *kirk* „четириесет“ и *geçit* „брод“. Името на *Кркџа*, што лежи на најгорниот дел на Крива Река, се врзува исто така со тур. *kirk* „четириесет“.

Врз основа на сознанието дека најстарата потврда за Крива Река датира од 1570 год., а за Сарандапор од 1463 год., се наметнува размислата дека Сарандапор е постаро именување на Крива Река. Подоцна, кога бил изграден манастирот, тој го добил името Сарандапор, а името на реката станало минато.

Само едно име на село е образувано од првата компонента на водното име, имено *Сарандиново* (Прилепско), веројатно од л.и. *Сарандин*, *Сарандино*, изведено од *Саранди*, *Сарандо* < грч. *сарáντα* „четириесет“, заштитно име „да живее четириесет дена“⁶. Во топонимјата регистрирани се два топонима: *Сарандár* – поле; нивје,

⁴ М. Митков предлага и други значења, како од антроп. **Јегро*, **Јагро*, од фран. *angre* „кисел“ или од алб. *égër* „остро, грубо, строго“. В. за ова во: *Лазикот како егзистенцијален модел*, Македонска реч, Скопје 2007, стр. 109.

⁵ *Македонска ојконимија*, кн. втора, Скопје 1997, стр. 138.

⁶ О. Иванова, *Македонски антропомастикон (XV–XVI век)*, Скопје 2006, стр. 390.

бавчи (Моин, Гевгелиско), *Сарандѝнка* – трап, наоколу шума (Крчишта, Костурско).

Турското именување **Крк Гечид** е превод на грчкото именување *Сарандапор*.

Две имиња на села се образувани од првата компонента на водното име, имено *Кркља* (Кривоаланечко) и *Крклино* (Битолско).

Наша претпоставка е дека Кркља е од **Кркља* (= вьсь) < *Кркл(е)* + суф. -ја, а Крклино од **Крклино* (= село) < *Кркл(е)* + суф. -ино, од антроп. *Кркле* од *Крк* < тур. *kirk* „четириесет“ или од стел. *кркъз* „врат, грло“ и суф. -ле⁷. За овие две села, колку што ни е познато, мислење даваат Ј.Заимов⁸ и Љ.Станковска⁹.

Во топонимијата нотирани се три топонима, што се придавски образувања од двете села, сп.: *Крклинска́ Тумба* – ридно место на синор со с. Крклино (Кукуречани, Битолско), *Крклинско́ Патче* – пат за с. Крклино (Кукуречани, Битолско), *Кркља́нска Река* – река што тече низ селото (Кркља, Кривоаланечко).

Овој прилог е потврда на аксиомата дека во ономастиката – науката за имињата појавата на името не е случајна. Името ја крие својата тајна сè до моментот кога таа не се разоткрие. Разоткривањето се наоѓа во историјата – во записите и натписите. Благодарение на нив се констатира дека *Крива Паланка* првично се нарекувала *Крива Река*, за подоцна да следи именувањето *Крива Река Паланка*. Турското именување било *Егри Дере*, а подоцна *Егри Дере Паланка*.

Крива Река во горниот ток, во средновековието, се нарекувала *Сарандапор*. Турското именување било *Крк Гечид*.

⁷ Цит. дело, стр. 237.

⁸ Ј. Заимов смета дека *Кърклино* е од **Къркляне* < МИ **Къркло*, **Кркля*, сп. *Кръкля*. В. за ова во: *Заселване на българските славяни на Балканския Полуостров. Проучване на жителските имена в българската топонимия*, София 1987, стр. 60, 145.

⁹ За Љ. Станковска името на селото *Крклино* претставува посесивно елиптично образување добиено од првобитната атрибуциска структура **Крклина (Вьсь)* или **Крклино (Село)*, чијашто придавка може да биде образувана со посесивниот придавски суфикс -ин во формата за ж.р. -ина, одн. во формата за ср.р. -ино од личното име *Кркла* или со посесивниот придавски суфикс -ь во формата за ж.р. -а, одн. во формата за ср.р. -о од личното име *Крклин*.

Постарото име на селото било *Крклина*, додека формата *Крклино* е релативно понова, односно нејзиното појавување треба да се очекува тогаш кога се изгубила им. *вьсь*, а останала да сурествува само им. *село*, така што формите *Крклина* и *Крклино* се употребувале до најново време. В. за ова во: *Македонска ојконимија*, кн. прва, Скопје 1995, стр. 161.

Споредбата со топонимијата¹⁰ сметавме дека е нужна, бидејќи само на тој начин можеше да се добие увид во застапеноста на гореспоменатите топоними и, ако се, во колкава мера е застапеноста.

Се увиде дека од гореспоменатите именувања *Крива Река* е забележана 32 пати и *Егридери* (како село) само еднаш. Останатите топоними ја содржат првата компонента од именувањата. Тоа се: трите села со определба *Горно Егри*, *Долно Егри* и *Средно Егри*, село *Сарандиново* и два топонима *Сарандар*, *Сарандика*, две села *Кркља* и *Крклино*.

Интересно е што *Паланка* како топоним се среќава само еднаш. Ова би можело да значи дека апел. *паланка* во македонскиот јазик е во ретка употреба.

СКРАТЕНИЦИ:

1. Извори

- Верк = С. И. Верковичъ, *Топографическо-этнографический очеркъ Македонии*, С.-Петербургъ 1889.
- Вуј = М.А.Вујичић, *Речник места у ослобођеној области Старе Србије*, Београд 1914.
- Ив БСМ = Ѐ. Иванов, *Български старини из Македония*, София 1931.
- Ив СМ = Ѐ. Иванов, *С5 верна Македония (исторически издирвања)*, София 1906.
- Кн Мак = В. Кънчов, *Македония, етнография и статистика*, Избрани произведения, том II, София 1970.
- Мик = В. Миковъ, *Произходъ и значение на имената на нашиџ 5 градове, села, р5 ки, планини и м5 ста*, София 1943.
- Нов = С. Новаковић, *Законски споменици српских држава средњега века*, Београд 1912.
- Поп 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 1994, 2002 = *Население по возраст и по пол, по населени места, според пописите спроведени во Република Македонија по Втората светска војна*, книга II, III, Скопје 2006.
- Ст-Ден = Е. Стоевска-Денчова, *Кривопаланечкиот говор*, Посебни изданија, кн. 42, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 2004.
- Стој I = Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, кн. I, Београд 1902.
- Тур док V/5 = *Опишрен пописен дефтер за Кустендилскиот санџак од 1570 г.*, том V, книга 5, Скопје 1995.
- Угр-Скал = Радмила Угринова-Скаловска, *Записи и летописи*, Скопје 1975.

¹⁰ Користена е *Картотеката на Одделението за ономастика* при Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

2. Јазици

<i>алб.</i>	= албански	<i>стсл.</i>	= старословенски
<i>буг.</i>	= бугарски	<i>итал.</i>	= италијански
<i>грч.</i>	= грчки	<i>лат.</i>	= латински
<i>ром.</i>	= романски	<i>нар.лат.</i>	= народнолатински
<i>рус.</i>	= руски	<i>сттур.</i>	= старотурски
<i>срхр.</i>	= српскохрватски	<i>тур.</i>	= турски
<i>фран.</i>	= француски		

3. Други скратеници и знаци

<i>антроп.</i>	= антропоним	<i>л.име</i>	= лично име
<i>апел.</i>	= апелатив	<i>МИ</i>	= месно име, име на населено место
<i>арх.</i>	= архаичен	<i>в.</i>	= век
<i>одн.</i>	= односно	<i>дијал.</i>	= дијалектен
<i>соп. име</i>	= сопствено име	<i>ж.р.</i>	= женски род
<i>сп.</i>	= спореди	<i>им.</i>	= именка
<i>ср.р.</i>	= среден род	<i>суф.</i>	= суфикс